

—≡ Ս Ի Ո Ն ≡—

Լ.Ե. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1961

◀ Մայիս ▶

Թիւ 5

ԽՄԲԵԳՐԱԿԱՆ

ՄԵՐ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Գ.

Հայց. Եկեղեցին չունի իր կրօնական տարածայնիչ (propagande) Մամուլը։ Այս ծանր իրողութիւնն էր որուն անդրադարձանք Փետրուարի և Մարտի թիւերով։ Հպանցիկ ակնարկով մը փորձենք ընդկրել այժմ ինչ որ ունինք, այսինքն ինչ որ կը հրամցուի իբրև կրօնական զրականութիւն հայ ընթերցողին։

Կան նախ պարբերականները, որոնց չորս մեծագոյնները — Էջմիածին, Հասկ, Սիոն և Շողակաթ — պաշտօնաթերթի բարձրութենէն կը խօսին պաշտօնականութիւններու մասին։ Անուրանալի է որ լրութեամբ կը կատարեն ասոնք իրենց վերապահուած առաջնորդողի և տեղեկատուի դերը, ներկայացնելով, վերլուծելով և հակադրելով նուիրապետական չորս Աթոռներու իշխանութեան շրջագիծէն ներս ներկայացող իրադարձութիւնները, կարևոր խնդիրները կամ վտանգները։

Սակայն, ցաւալի է հաստատել որ սահմանափակ է Ս. Աթոռներու պաշտօնաթերթերուն տարածումը, երբ նկատի առնենք հայ ընթերցող հասարակութեան թիւը։ Արդեօք դարուս նոր մտաւորականութեան, նոր ճաշակներուն և հետաքրքրութիւններուն դիմաց՝ մեր պարբերաթերթերը չունին այլևս թարմութիւնը կենսունակութեան, թէ ընթերցող զանգուածն է որ, տարուած այլ մտահոգութիւններէ՝ անտարբերացած է կրօնաթերթի յուզած հարցերուն հանդէպ։ Այլ խօսքով՝ ձևի՝ թէ պարունակութեան հարց. դժուար է վճռել։ Սակայն թող ներուի մեզի ըսել նոյն պաշտօնաթերթերէն միոյն սոյն էջերէն, որ կեանքը յառաջդիմութիւն և փոփոխութիւն է և ոչ թէ կարծրացում հին ձևերու մէջ. առանց զոհելու հիմնականը, հարկ է սակայն որ վերամշակուի ձևը և նոր զարդարանքներով ներկայացուին նո՛ր մտայնութեան՝ այն բոլոր հարցերը, որոնք դարուս այժմեականութեան պահանջներէն կու գան։

Առաջին հերթին՝ կրօնքի հիմերուն սպառնացող անաստուածութեան զաղափարախօսութիւնը։ Մեր սեղանին վրայ ունինք «Նաբեկ»ի վերջին տպագրութիւնը, որ կու գայ Հայպետհրատէն։ Երևոյթը միթիթարական է անշուշտ, երբ անդրադառնանք մօտագոյն անցեալին։ Սակայն երբ բանանք առաջին էջը և

կարգանք Յառաջադրանքի բացատրությունները, այն ատեն կը յատակուի կացու-
թիւնը և մխթարութիւնը կը փոխուի դառնութեան:

«ՆԱՐԵԼԻ»ը, հայ հողին այս ճիշդ, իրական և ուժեղ, եկած դարերու
ամրապնդած Գրիստոնէական հաւատքի ամենահարազատ խորերէն, պերճախօս
թարգման կրօնական բարձրագոյն փորձառութեան, ամենամաքուր միաթխիզմի
այս գլուխ—գործոցը, մի ոմն մարքսիստ տեսաբանի մը քննութեան տակ կը
ներկայացուի մեզի իբրև դասակարգային պայքարի ստ կամ նա հանդրուանին՝
ճնշուած և զրկուած դասակարգի մէկ ներկայացուցիչի մը յեղափոխական կոչը:

Կարգացած էինք և զարմացած, վերջին տարիներու ընթացքին, շարքը
տեսաբանական հրատարակութիւններուն, ուր հայրենիքի գիտնական—պատմա-
բաններ կը ջանան մեր պատմութեան հազցնել պատմական—մաթերիալիզմի տա-
րազներ, աղանդաւորական շարժումները յայտարարելով դասակարգային պայ-
քարներէն սնած յեղափոխութիւններ կամ զրկուած գիւղացիութեան ապստամ-
բութիւններ և կամ տակաւին «տէրտէրականութեան» «կեղեքումներուն» և
«ճնշումներուն» չհանդուրժող դասակարգի պոռթկումներ: Ամէն գրական կամ
տեսաբանական, իմաստաւորական կամ նոյնիսկ գուտ աստուածաբանական հե-
ղինակութիւն պատմական շարժումի մը կապելով, դասակարգային պայքարի
արտայայտութեան վերածելն այլ՝ այլ ողբերգութիւն:

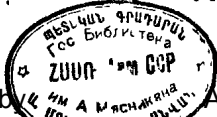
Այսպէս, յանկարծ կը հանդիպինք եզնիկ Կողբացիի մը, որ դադրած է
հաւատալէ հողի անմահութեան, ինք որ անոր տեսաբանն է, ըլլալու համար
իր ազատութեան համար պայքարող զանգուածի մը տեսաբանը, կամ՝ Վարդա-
նանց պապերագմի պատմիչ՝ Եղիշէին, որ «յառաջդիմական» զաղափարախօսի
պատմուճան զգեցած է, և տակաւին պատմահայր Խորենացիին, որ պատմական—
մաթերիալիզմի տեսաբանութեան նախահայրութեան մեծերէն է հռչակուած:

Եթե՛սողիւթեան տակ, խոր ողբերգութիւն մըն է որ կը յուզէ մեզ զրա-
կանութեան մը դիմաց, որ, խելաթիւրելէ ետք մեր ազգային արժէքներու իրա-
կան մեծութիւնը, այժմ ձեռք նետած է նաև կրօնական գրականութեան և
մեր Սուրբերուն լուսաւոր դէմքերը կ'ուզէ տօգունեցնել, կեղծ գնահատումնե-
րով և նիւթապաշտական արժեւորումներով:

Նիւթապաշտ անաստուածութեան արշաւը երբ կը փորձէ քանդել «ՆԱՐԵԼԻ»ի
նման հաւատքի ամրոց մը, չենք գիտեր թէ ինչ կը մնայ պաշտպանելիք այլևս:

Եստ աւելի պիտի նախընտրէինք որ նման տեսաբաններ զրադէին իրենց
դասականներով և հանգիստ թողէին մեր դարաւոր գրականութեան արժէքները
իրենց պատուանդանին վրայ, որպէսզի շարունակեն անոնք հմայել հայ հողին
դէպի բարձունքները ազգային գիտակցութեամբ շաղախուած Հայց. եկեղեցիի
լոյս հաւատքին:

Կը բաւականանանք նշելով վտանգը, առ այժմ, հպսոցիկ այս ակնարկի
ընթացքին, եզրակացնելու համար թէ այն աստիճան տկարացած է կրօնական
գրականութիւնը և այնքան անպատասպար լքուած դաշտը, որ հակա—կրօն գրա-
կանութիւնը խուժած ներթափանցած է անցեալի կրօնական ժառանգութեան
ամենահարազատ կալուածէն ներս, ոչնչացնելու աստիճան ինչ որ կու գայ մեր
անցեալէն իբրև եկեղեցական զաղափարաբանութիւն:

Որովհետև, անհրաժեշտ է չծածկել դառնագոյն իրականութիւնը, որ բացի մի քանի ընդհանուր ակնարկներէ, ցիրուցան տարածուած մանր ուսումնասիրութիւններէ և մի քանի վերհրատարակութիւններէ, չունինք այժմ ծաղկած և կենսունակ կրօնագիտական գրականութիւն մը, որ շարունակութիւնը ըլլար Օրմանեանի աստուածաբանական դասախօսութիւններուն, Ս. Դրակյան մեկնաբանութիւններուն, տոմարադիտական և պատմագիտական մեծ հետազոտութիւններուն, ոչ ալ Դուրեանի հագուազիւտ բայց ընտրեալ պրպտումներուն. չունինք «Լոյս»ի նման շարաթաթերթի մը լրջութեամբ և ծանրութեամբ ներկայացող պարբերական մը, որ, եթէ նոյնիսկ չհակազդէր հակա-կրօնական գաղափարախօսութեան տարածումին, առնուազն կատարէր հայ գանգուածը լուսաբանելու և ի հաւատս կրթելու հիմնական առաքելութիւնը:

Երբ հայ դպրոցականը, լեզուական և գիտական ընդարձակ դպրոցական ծրագրի մը մէջ կորսուած՝ կրօնագիտութեան քանի մը պահերուն ընթացքին ամբարած իր նօսը գիտելիքները շրջանաւարտի սեղանին վրայ մոռցած դուրս կու գայ հայ դպրոցէն, ինչ կը պահէ այլևս իբրև կապ Հայց. Եկեղեցիին հետ, եթէ ոչ երբեմն ոչինչ կամ մեղկ սովորութիւն մը Եկեղեցի երթալու և հո՛ն՝ զուտ զգացական վայելքով մը զոհանքնելու խունկի և աղօթքի իր ծարաւը:

Ի զուր պիտի փնտէնինք այսօր դաստիարակուած երիտասարդութեան մօտ՝ դադափարական պատրաստութեամբ սնած միտքերու և հոգիներու ծարաւը գիտնալու աւելին՝ Աւետարանի, Հայց. Եկեղեցւոյ դաւանութեան, աստուածաբանութեան մեծ ճշմարտութիւններու, քրիստոսաբանութեան, քրիստոնէական բարոյականի և Աստուծոյ մասին:

Ո՛ր է այն մտաւորականութիւնը, որուն հետաքրքրութեան կեդրոնը ըլլար իր Եկեղեցին, ինչպէս էին տակաւին մի քանի տասնեակ տարիներ առաջ՝ Պոլսոյ մտաւորականները, ինչպէս Ռեթէս Պէրպլեբեան, Օտեան և նմանքը:

Եւ անգամ մը ևս կը բացուի մեր վերքը — Ապրիլ 24-ով մեզմէ խլուած և տակաւին տեղը բաց թողած սերունդը հայ Եկեղեցականներու, որոնք կրցան տալ իրենց հաւատքին մարտիրոսութեան վկայութիւնը միայն:

Մեր ազգի մտաւոր զարգացման և զադափարական ընդհանուր ուղղութեան տեսակէտէն, անտարակոյս որ հիմնական է դերը դաստիարակութեան՝ որ կը մատակարարուի այսօրուան դպրոցականին և վաղուան մտաւորականին: Արդ, Ապրիլեան եղբունով քանգուած մեր մեծ դպրոցները չվերականգնեցան այլևս և ինչ որ վերաշինուեցաւ Պոլսէն կամ Թիֆլիսէն դուրս՝ չպահեց նոյն նկարագիրը և չշարունակեց նոյն աւանդութիւնները: Պոլսոյ և այլ կրթական մեծ կեդրոններու կարևոր դպրոցներու կապը Եկեղեցիին և կրօնական մթնոլորտին հետ պայմանաւորուած էր մտաւորական մեծ եկեղեցականներու կենդանի խօսքին և ներկայութեան տպաւորութեամբ: Կոտորածը խլեց եկեղեցականներու այդ հոյլը և կարծէք անոնց անհետացումով թուլցած կապը Հայց. Եկեղեցիէն դէպի Հայ Դպրոցը:

Տեղին է բացի այսուղի որ այդ սերունդի վերջին ներկայացուցիչները, տարուած իրենց կիրքէն, փոխանակ նուիրուելու իրենց յանձնուած գրական մեծ աշխատանքներուն, իրենց ժամանակը կը վատնեն թղթակցութիւններով,

որոնց միակ հետեանքն է քիչ մը ևս լեզի լեցնել արդէն իսկ անհամացած կա-
ցութեան մը վրայ:

Կ'ականարկենք Ս. Կրքի թարգմանութեան մեծ գործին:

1956ին, Գահիրէի մէջ գումարուած Եպիսկոպոսական Դասը որդեգրեց
ծրագիր մը և տուաւ անոր պաշտօնական որոշումի մը հանգամանքը, այն է
վերաքննութեան ենթարկել Ս. Կրքի Հին և Նոր Կտակարաններու ցարդ կա-
տարուած աշխարհարար թարգմանութիւնները և, հիմնուելով ոսկեդարեան թարգ-
մանութեան զրարար բնագրին վրայ, միւս կողմէն ալ օգտուելով ցարդ կատար-
ուած ուսումնասիրութիւններէն յունարէն և եբրայեցերէն բնագիրներուն վրայ,
պատրաստել արդի հայերէնի լաւագոյն արտայայտութեամբ՝ խնամուած թարգ-
մանութիւն մը Ս. Կրքի:

Անտարակոյս որ նման ձեռնարկ մը պիտի ըլլար պատուաբեր գործ և
կարեւոր դէպք մը դարուս կրօնական զրականութեան պատմութեան մէջ:

Գործին ղեկը յանձնուած էր Կ. Պոլսոյ Սրբազան Պատրիարքին՝ Յանձ-
նախումբ մըն ալ նշանակուած էր օգնելու համար ժերունագարդ Հօր:

Անցած են հինգ տարիներ յիշեալ որոշումէն ասդին և, որքան ղիտենք,
Սրբազան Պատրիարքը շատ աւելի զբաղած է երուսաղէմի Ս. Աթոռը խառնակե-
լու գործերով քան Աստուծոյ խօսքին մաքուր թարգմանութեամբ. և սակայն,
հակառակ իր այս հետաքրքրութեան, թող թող տրուի երկու փակագիծի մէջ
արձանագրել այստեղ մեր զարմանքը որ ան տակաւին կ'անդիտանայ երուսաղէմի
Առաքելական Աթոռին վրայ բազմող Գահակալին անունը, ի ժամ Ս. Պատարագի,
որ անշուշտ իր բարձր հաւանութեամբը չէ որ պիտի գտնէ իր վաւերականու-
թիւնը:

Այս մասին անդրադառնալը թողլով ուրիշ առիթի, կ'ըսենք միայն թէ
մենք կ'ականակենք որ եկեղեցականութեան տաւազ սերունդը ալլապէս և դրս-
կան աշխատանքով արդարացնէ կրտսեր սերունդին յոյսերը: Կը սպասենք և կը
յուսանք որ անոնք զիտնան արժէքը իրենց կեանքի մի քանի վերջին տարինե-
րուն, անոնցմով ծառայելու համար մեր եկեղեցւոյ զրական անդաստանին,
պահպանելով ժառանգութիւնը և պտղաբերելով զայն:

Բա՛ւ է որքան ատելութիւն և երկպառակութիւն ցուցադրուեցան: Ատե՛ն
է որ ուշադրութիւնները զրաւուին շատ աւելի հիմնական և յաւիտեական ար-
ժէքներով — ճշմարտութեան տարածումի սրբազան առաքելութեամբ: Այդ
կողմէն միայն կրնայ գալ լոյսը:

(Շարունակելի՞ 3)

Գ.